

56

ADV-N-Mededelingen

DRIEMAANDELIJKS
TWEDE TRIMESTER 2017

Dit is het zesenvijftigste nummer van de *ADV-N-Mededelingen*. De publicatie wil u op de hoogte brengen en houden van de werking van het ADVN in al haar aspecten zoals het algemeen beheer, de aanwinsten in de collecties, de dienstverlening, de projecten, de publicaties en de huisvesting. De *ADV-N-Mededelingen* zijn gratis en worden u op verzoek toegestuurd.

Het ADVN is een archief en onderzoekscentrum. Vanuit een open maatschappelijke geest en gesteund op een wetenschappelijke methodologie, verzamelt, bewaart en beheert het ADVN het erfgoed over de Vlaamse beweging in zijn brede historische en thematische context.

Tot de brede context van dit veiliggesteld erfgoed behoren de nationale bewegingen als maatschappelijk-filosofisch verschijnsel, inbegrepen de thema's die daarmee zijn verbonden of ervan afgeleid zijn (zoals culturele identiteit, natievorming, migratieprocessen, nieuwe sociale bewegingen).

ADVN ARCHIEF & ONDERZOEKSCENTRUM

Lange Leemstraat 26

BE-2018 Antwerpen 1

[T] +32 [0]3-225 18 37

[E] info@advn.be

[W] www.advn.be

bankrekening: BE14 4198 0595 9183 | KREDBEBB

bouw- en renovatiefonds: BE23 4198 0595 9991 | KREDBEBB

Giften vanaf 40 euro komen in aanmerking voor een attest voor belastingvermindering.

www.facebook.com/ADVnVzw

Vlaanderen
verbeelding werkt

Het verleden is een beproefd bouwwerk van zoveel fouten en nog meer gebreken. Torsend tegelijk met verve wat nog komen moet, vandaag, morgen, overmorgen.

Bijdragen

Tom Cobbaert,
Sophie Gyselinck,
Dirk Rochtus & Rita Verelst

Digitale beeldbewerking

Ann Van Gastel

Fotografie

Peter Maes & Ann Van Gastel

Vormgeving

Ann Van Gastel

Coördinatie

Sophie Gyselinck

Administratie

Marleen Deridder

Druk

Graphius – New Goff, Gent

Verantwoordelijke uitgever

Dirk Rochtus
Liersesteenweg 213, 2640 Mortsel

Overname van bijdragen kan enkel na schriftelijke toestemming van de uitgever
© 2017 Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme vzw

De kanselier en de ‘Groote Oorlog’

Een verwilderd graf, zijn slot dat afgebroken is, geen enkele straat die in zijn land naar hem vernoemd is: bitter is de nagedachtenis aan de man die honderd jaar geleden poogde de Groote Oorlog te beëindigen. Dezelfde wereldbrand die hij trouwens mee in gang had gestoken. Als de Duitse rijkskanselier Theobald von Bethmann Hollweg (1856-1921) minder een twijfelaar was geweest, had hij dan een einde kunnen maken aan het bloedvergieten dat al bijna drie jaar bezig was?

De *Friedensresolution* van parlementslid Matthias Erzberger (katholieke *Zentrumspartei*) – de vredesresolutie waarover de Rijksdag op 19 juli 1917 stemde – heeft de geschiedenisboeken gehaald. Over de vredesnota daarentegen waarmee kanselier von Bethmann Hollweg zich zeven maanden eerder, op 12 december 1916, gericht had tot de vijandelijke machten, de neutrale staten en de Paus, wordt amper nog gerept. Onder historici is de bedoeling ervan omstreden. Ze noemen von Bethmann Hollweg dan ook de ‘raadselachtige kanselier’. Woodrow Wilson, de president van de toen nog neutrale Verenigde Staten van Amerika, had met het oog op een vredesconferentie de strijdende partijen om de duidelijke formulering van hun oorlogsdoeleinden verzocht. Dat zinde de legerleiding in Duitsland niet. Voor de imperialistisch denkenden onder de Duitsers vormde het bezette België een trofee, terwijl het herstel van de soevereiniteit van die staat voor de Entente, de geallieerden, nu net een *conditio sine qua non* was om vrede te kunnen sluiten. Von Bethmann Hollweg kon in zijn vredesnota dan ook geen gewag van België maken. Hij liet wel verstaan dat als zijn aanbod werd afgeslagen Duitsland en zijn bondgenoten de strijd verder zouden voeren ‘*bis zum siegreichen Ende*’.

De Franse premier Aristide Briand en zijn Britse collega David Lloyd George merkten dat de nota van de kanselier onder hun eigen bevolkingen hoop op vrede had gewekt, maar wezen hem af als een afleidingsmanoeuvre en een poging om een ‘Duitse vrede’ op te dringen. Beide partijen volhardden in de boosheid. Het Duitse keizerrijk joeg met de *Unbeschränkter U-Boot-Krieg* (de onbepaalde duikbootoorlog) Amerika tegen zich in het harnas. In Rusland trad de tsaar af na een volksopstand. Daardoor bestond de Entente nu uit landen met een parlementair systeem. Wilson kon voortaan zeggen dat het ging om een oorlog van de democratie tegen de autocratische monarchieën Duitsland, Oostenrijk-Hongarije, Bulgarije en het Osmaanse Rijk.

“Ken uzelf! Niets zal mijn gang kunnen stuiten.” Von Bethmann Hollweg en de waarheid.
[ADV.N, VPB239/10]

Vergeefs probeerde von Bethmann Hollweg nog het kiessysteem in Pruisen, de kernstaat van het keizerrijk, meer democratisch te maken. Hij hoopte zo ook de sociaaldemocraten mee te krijgen in het bedwingen van de groeiende sociale onrust.

De reactionaire kringen in Duitsland, die zijn vredesnota sowieso niet konden smaken, vreesden de ondermijning van hun macht binnen de staat. Stafchef Ludendorff dreigde met ontslag als de keizer de kanselier zou blijven steunen. Om de monarch de pijnlijke keuze te besparen nam von Bethmann Hollweg zelf ontslag op 13 juli 1917. De kanselier was op alle fronten gedwarsboemd. De vrede was uitgebleven net zoals de democratisering van het politieke systeem. Von Bethmann Hollweg trok zich terug in de eenzaamheid op zijn landgoed in Hohenfinow ten noordoosten van Berlijn. Begin jaren 1960 lieten de DDR-autoriteiten het slot afbreken. In de ogen van de bazen van de Oost-Duitse communistische staat was von Bethmann Hollweg immers een symbool van het reactionaire keizerrijk en een oorlogsstoker. Voor de paradoxen in het handelen van de raadselachtige kanselier hadden ze geen oog.

FOTOGRAAF, ONDERNEMER EN VLAMING Lieven Gevaert (1868-1935)

In het voorjaar van 1935 gaf Herman Craeybeckx, afdelingshoofd van de firma Gevaert in Mortsel, aan arbeider Edward Verlaeckt, de opdracht om grote delen van het bedrijfsarchief, vooral de bestellingen en contracten, te verbranden. Bij de vernietigingsoperatie, die meer dan een week in beslag nam, ging ook een belangrijk deel van het archief van de toen net overleden oprichter en directeur Lieven Gevaert onherroepelijk verloren. De exacte reden of aanleiding voor deze beslissing blijft tot op vandaag een mysterie. Gaf Lieven Gevaert hiervoor zelf de opdracht in zijn laatste wilsbeschikking? Wilde de Raad van Beheer van de NV Gevaert Photo-Producten schoon schip maken? Of berustte de opruiming op een jammerlijk misverstand?

Tachtig jaar later vernam het ADVN dat het Historisch Archief Agfa-Gevaert, beter bekend als het Lieven Gevaertarchief, de deuren moest sluiten. Voor de uitgedunde groep vrijwilligers die vanaf de jaren 1960 een archief rond Lieven Gevaert en zijn bedrijf had

opgebouwd, was het te moeilijk geworden om de grote collectie kwalitatief te beheren. Daarenboven had het bedrijf Agfa-Gevaert besloten om het Varenthof, waar het archief sinds een dertigtal jaar bewaard werd, te verkopen of minstens een andere bestemming te geven. Om de bijzonder waardevolle collectie te redden van een nieuwe vernietigingsoperatie sloegen het ADVN, het Fotomuseum (FOMU), het Expertisecentrum voor Technisch, Wetenschappelijk en Industrieel Erfgoed (ETWIE) en de Provincie Antwerpen de handen in elkaar. Met de steun van gedeputeerde van Cultuur Luk Lemmens werd een waarderings- en herbestemmingstraject op het getouw gezet dat bijna twee jaar in beslag nam. De waarde van de collectie kan dan ook niet onderschat worden: de figuur Lieven Gevaert en het fotografische bedrijf Gevaert speelden op verschillende vlakken een voortrekkersrol in Vlaanderen.

Links: Lieven Gevaert, jaren 1920. [© Agfa-Gevaert N.V. Historisch Archief]

Rechts: Een studiofoto van de zeventienjarige Lieven Gevaert, 1885.

[© Agfa-Gevaert N.V. Historisch Archief]

Een verzamelplaatje met de illustratie van een gietmachine bediend door Lieven Gevaert, Hendrik Kuijpers, Eduard Van Breedam en Maria Bruynseels.
[© Agfa-Gevaert N.V. Historisch Archief]

courante fotoplaten. Op korte termijn werd het zogenaamde Calcium-Papier van Gevaert populair onder professionele fotografen. Om aan de groeiende vraag te kunnen voldoen optimaliseerde Gevaert het productieproces, onder andere door het bouwen van nieuwe machines. De productie van fotopapier was in 1894 de hoofdactiviteit van Gevaert en na verschillende uitbreidingen van het bedrijf wilde hij de sprong wagen naar grootschalige productie te maken. In zijn zoektocht naar financiële middelen kwam hij terecht bij zijn Vlaamsgezinde vriendenkring.

De flamingantische opvattingen van Lieven Gevaert werden zonder twijfel gestimuleerd door zijn oom Jan Frans Van Boghout (1830-1897). Deze Antwerpse architect was een tijdlang secretaris van de Nederduitse Bond, zetelde in de jaren 1870 voor de Meeting-partij in de provinciale raad en schreef een tiental Vlaamsgezinde

De jonge ondernemer en flamingant

Lieven Gevaert zag op 28 mei 1868 het levenslicht in een huis op de hoek van de Kleine Markt en de Oudaan in Antwerpen. Amper drie jaar later werd het gezin geconfronteerd met het onverwacht overlijden van vader Louis Gevaert (1840-1871), een zelfstandig lijstenmaker en vergulder. Om haar gezin te kunnen onderhouden had de jonge weduwe Maria Bruynseels (1840-1919) geen andere keuze dan het overnemen van de lijstenmakerij. De jonge Gevaert doorliep intussen de lagere school in Antwerpen en volgde middelbaar onderwijs aan het Klein Seminarie in Hoogstraten en later het Scheppersinstituut in Mechelen. Op veertienjarige leeftijd verliet hij de school om zijn moeder te assisteren in het familiebedrijf. Dat bedrijfje verhuisde in 1883 naar de Kammenstraat en werd omgevormd tot een fotografiestudio onder de naam Vve L. Gevaert & Fils. Bij gebrek aan inkomsten werd de zaak twee jaar later opgedoekt en ging Gevaert in de leer bij professionele fotografen in Charleroi en Brugge.

In 1890 achtte Lieven Gevaert de tijd rijp om een eigen fotostudio te openen in de Montignystraat in Antwerpen. Na de dagtaak, die hoofdzakelijk bestond uit portretfotografie, gingen Gevaert en zijn eerste assistent Hendrik Kuijpers aan de slag met de ontwikkeling van een nieuw type fotopapier. De door hen vervaardigde emulsielaag bleek bijzonder kwalitatief en zuiver en bovendien een stuk goedkoper in productie en eenvoudiger in gebruik dan de in die tijd

Het Comité De Cort op de Keyserlei, 1898. Vlnr: J. Kamerling, G. De Roey, L. Gevaert, M. Aernouts, E. Joris, A. Pauwels, F. Van Cuyck, Schoepen, J. De Jaeger en H. Mulder.
[© Agfa-Gevaert N.V. Historisch Archief]

Gevaert Mat, het populaire fotopapier van Lieven Gevaert & Cie. [© Agfa-Gevaert N.V. Historisch Archief]

toneelstukken en pamfletten. Onder zijn aanmoediging werd

de jonge Gevaert lid van de Nederduitse Bond en was hij actief in De Vlaamsche Wacht. Opgericht in 1885 door Huibrecht Storms en Hendrik Peeters, voerde De Vlaamsche Wacht onder de leuze *"In Vlaanderen Vlaamsch"* actie voor de taalrechten van Vlamingen op alle maatschappelijke niveaus. In dit milieu verzamelde Gevaert een schare vrienden die zich onder meer verenigden in de vriendenclub De Stooperkerels en het Comité Frans De Cort dat ijverde voor een monument ter ere van de in 1878 overleden vrijzinnige en flamingantische dichter.

Een van de Vlaamsgezinde vrienden van Lieven Gevaert was de Antwerpse advocaat Adolf Pauwels (1864-1902). Pauwels was als politicus actief in de Meetingpartij en richtte in 1895 de daensistische Vlaamsche Christene Volkspartij (VCV) op. Hij bracht Gevaert in contact met Armand Segers (1848-1925), eveneens actief in de Meetingpartij en de latere burgemeester van Mortsel. Segers verzamelde in zijn vermogende kennissenkring een aantal geldschietters voor de geplande onderneming. Op 28 juni 1894 werd onder toezicht van Pauwels en Segers de nieuwe vennootschap Lieven Gevaert & Cie opgericht.

Het gezin Gevaert, ca. 1924. Vlnr: de kinderen Maria, Carlo, Jozef en Elsa, Maria Prop en Lieven Gevaert. [© Agfa-Gevaert N.V. Historisch Archief]

Groei en bloei van Lieven Gevaert & Cie

Het succes van Gevaerts Calcium-Papier hield ook na de oprichting van de nieuwe vennootschap aan en de ontwikkeling van het Blue Star fotopapier in 1895 bestendigde de populariteit bij (amateur)-fotografen in binnen- en buitenland. Vanaf november 1894 exporteerde Gevaert naar Nederland en in de daaropvolgende jaren werden ook naburige markten aangeboord. In 1897 was het fotopapier van Gevaert beschikbaar op een groot deel van de Europese fotografische markt. Intussen veegde Gevaert de binnenlandse concurrentie (Van Monckhoven, Beernaert en Baekeland) volledig van de kaart, vooral omdat deze bedrijven vasthielden aan de productie van fotoplaten. Door het succes van Gevaerts fotopapier werd het bedrijfskapitaal vergroot en verhuisde het bedrijf naar de wijk Oude God in Mortsel. Op een stuk grond aangekocht bij Armand Segers bouwde

Gevaert een fabrieksgebouw met een kantoor, een laboratorium, confectionezalen en een verzendafdeling. In 1905 verhuisde het bedrijf naar een nieuw fabriekscomplex aan de Septestraat in Mortsel.

De firma bleef verder groeien door de aanhoudende kwaliteit van het geproduceerde fotopapier en de uitstekende marketing, maar het was vooral de ontwikkeling van een nieuw type fotopapier dat voor een belangrijke doorbraak zorgde. De Gevaert Mat werd een internationale hit en zorgde ervoor dat Gevaert voet aan de grond kreeg in de Verenigde Staten. Tot 1914 volgden de nieuw ontwikkelde fotopapieren elkaar in sneltreinvaart op. Ondertussen werd het productgamma verder uitgebreid met handboeken, fotografische preparaten en 35mm film. Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog had Lieven Gevaert & Cie meer dan 700 werknemers in dienst en depots verspreid over Europa, Rusland en Noord- en Zuid-Amerika.

Behalve een economisch succes was Lieven Gevaert & Cie ook een schoolvoorbeeld van een modern sociaal beleid. Werknemers konden al vanaf de beginjaren genieten van een deelname in de winst, in 1905 werd een maatschappij van onderlinge bijstand opgericht en in 1910 startte het bedrijf met avondonderwijs voor zijn werknemers. Kort voor de oorlog nam Gevaert het initiatief voor de oprichting van een paritair samengestelde fabrieksraad, 35 jaar voor een dergelijke ondernemingsraad een wettelijke verplichting werd.

Affiche voor de Guldensporenviering van de NV Gevaert Photo-Producten, 11 juli 1925. [© Agfa-Gevaert N.V. Historisch Archief]

Daarnaast kende Gevaert ook in zijn persoonlijk leven een bloeiend succes. Hij huwde op 23 april 1900 met Maria Prop (1872-1925) en werd in de daaropvolgende jaren vader van vier kinderen: Jos (1901), Elsa (1902), Maria (1904) en Carlo (1906).

In de geest van Lodewijk De Raet

Het succes van zijn bedrijf stelde Lieven Gevaert in staat om een voorname rol te spelen in de Vlaamse beweging. In 1909 werd hij erevoorzitter en geldschietster van de door twee van zijn medewerkers opgerichte Vlaamse Kring in Mortsel. Dit bood hem een forum om te pleiten voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit, de vervlaamsing van het openbare leven en de uitbouw van het Nederlandstalig onderwijs.

Het lag voor de hand dat Gevaert in 1909 het vurige betoog van

Alfons Van de Perre (1872-1925) tegen de bisschoppelijke afwijzing van het wetsvoorstel-Coremans voor de vernederlandsing van het vrij middelbaar onderwijs mee ondertekende. In navolging van de actie van Van de Perre richtten Frans Van Cauwelaert en Gevaert in Antwerpen de Oudersbond op die ijverde voor Vlaams en katholiek onderwijs. De belangrijkste verwezenlijking van de vereniging was de oprichting in 1911 van een Vlaamse meisjesafdeling van het

Instituut Belpaire onder de naam Sint-Lutgardisschool. De oprichting werd gefinancierd door Gevaert die via de in 1920 opgerichte coöperatieve vennootschap Lutgardia de verdere uitbreiding van de school en de oprichting van andere Sint-Lutgardisscholen financieel bleef ondersteunen. In de jaren 1920 werkten Van Cauwelaert en Gevaert aan de inrichting van een Katholieke Vlaamse Schoolbond die in 1928 samen met Lutgardia opging in de vzw Katholiek Vlaamsch Onderwijs. In 1930 werd binnen die context het Antwerpse Sint-Lievenscollege gesticht.

Inspiratie voor zijn opvattingen over de vernederlandsing van het onderwijs haalde Gevaert onder meer bij August Vermeylen (1872-1945) en Lodewijk De Raet (1870-1914). De doctrine van De Raet, die stelde dat de Vlaamse beweging voorbij louter taalemancipatie moest streven naar een sociale en economische ontvoogding, zou de verdere acties van Gevaert grondig beïnvloeden.

Eveneens geïnspireerd door De Raet pleitte de jonge Waaslandse industrieel Leo Meert (1880-1963) in 1906 voor de invoer van het Nederlands als bedrijfstaal, het gebruik van het Nederlands in alle communicatie met de overheid en het tentoonspreiden van een Vlaams karakter in het bedrijfsleven. Gevaert zette de woorden van Meert om in de praktijk en voerde bij Lieven Gevaert & Cie in 1907 een taalregeling in die onder meer bepaalde dat voor alle bedrijfscommunicatie in België en Nederland het Nederlands verplicht werd. Het Vlaamse karakter van de firma bevestigde Gevaert door het uitroepen van 11 juli tot een officiële fabrieksfeestdag, een feestdag waarop de Guldensporenherdenking uitgebreid gevierd werd door de werknemers.

Het pleidooi van Meert resulteerde in de oprichting van het Vlaamsch Handelsverbond op 28 juni 1908. De organisatie probeerde het bedrijfsleven in te schakelen in de Vlaamse beweging door

te ijveren voor het gebruik van het Nederlands in de Vlaamse en internationale handel. Meert werd aangesteld als secretaris-generaal en medestichter Gevaert werd bij loting aangeduid als voorzitter. Het Vlaamsch Handelsverbond groeide snel uit tot een belangrijke drukingsgroep en kon onder meer vrijdelen dat de Wereldtentoonstelling van 1913 in Gent een uitgesproken pro-Frans en anti-Vlaams karakter kreeg. Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog verhinderde echter de consolidatie van het Handelsverbond.

Het bestuur van het Vlaamsch Handelsverbond bij de opening van een tentoonstelling rond het Nederlandse boek, 1910. Centraal Leo Meert en Hippoliet Meert en uiterst rechts Lieven Gevaert. [© Agfa-Gevaert N.V. Historisch Archief]

De oprichting van de NV Gevaert Photo-Producten

Tijdens de Eerste Wereldoorlog verbleef Gevaert met zijn gezin in Den Haag, waar hij nauw contact onderhield met Van Cauwelaert en andere gevluchte Vlamingen. Via een intensieve briefwisseling met zijn naaste medewerker Kuijpers, die de leiding in Mortsel waarnam, bleef Gevaert zijn bedrijf besturen. De productie kon onder Duitse controle gedeeltelijk hervat worden zodat de economische schade beperkt bleef. Bij de terugkeer van de bedrijfsleider naar Mortsel in 1919 had de onderneming al meer dan 800 werknemers in dienst en bedroeg de jaaromzet zeven miljoen frank. Lieven Gevaert & Cie werd in 1920 met een bedrijfskapitaal van vijftien miljoen frank omgevormd tot de naamloze vennootschap Gevaert Photo-Producten.

De werknemers van Lieven Gevaert & Cie bij de viering van het 25-jarig bestaan, 1919.
[© Agfa-Gevaert N.V. Historisch Archief]

Ondertussen had het bedrijf ook dochtervennootschappen in Berlijn (1908), Londen (1909) en de Verenigde Staten (1920) opgericht.

Tijdens de economische crisis van de jaren 1920 kon de NV dankzij een bedachtzame koers verder groeien en investeren in de bouw van een tweede fabriek in Westerlo en de ontwikkeling van nieuwe producten. In 1926 lanceerde het bedrijf de Gevaert Cinefilms en drie jaar later kwamen er ook röntgenfilms en geluidsfilms op de markt. Fotopapier bleef echter een van de topproducten, een status die werd bevestigd met het in 1933 geïntroduceerde Gevaluxe fotopa-

Lieven Gevaert bij zijn onderscheiding tot Ridder in de Kroonorde, 1913.
[© Agfa-Gevaert N.V. Historisch Archief]

pier. Het legde de firma geen windeieren: in 1935 had het bijna drieduizend werknemers in dienst en draaide het een jaaromzet van 247 miljoen frank. Dertig jaar later fuseerde Gevaert Photo-Producten met de Duitse concurrent Agfa en werd het Mortselse bedrijf omgedoopt tot Gevaert-Agfa NV en in 1971 tot Agfa-Gevaert NV.

Het boegbeeld van de Vlaamse ondernemers

Met de oprichting van de NV Gevaert Photo-Producten kreeg Lieven Gevaert de status van een topindustriële toegenomen en genoot hij nationaal en internationaal groot aanzien. Nadat hij in 1913 reeds was benoemd tot Ridder in de Kroonorde, werd hij later ook onderscheiden tot Officier in de Leopoldsorde (1927) en tot Commandeur in de Kroonorde (1934). Het maakte van hem het gedroomde boegbeeld van de Vlaamse ondernemers.

Onder impuls van Michiel Van Caeneghem (1893-1940) werd tijdens de eerste Vlaamse Economische Congressen in 1923 en 1924 de basis gelegd voor de heroprichting van een nieuwe organisatie in de lijn van het Vlaamsch Handelsverbond. Er ontbrak enkel nog een daadkrachtige voorzitter. Omdat de vooroorlogse leiders De Raet, overleden in 1914, en Meert, verbrand in het activisme, geen opties meer waren, keek men al snel in de richting van Gevaert. Jozef Goossenaerts (1882-1963) en Frans Daels (1882-1974) kregen meteen zijn medewerking toen ze hem in het najaar van 1924 de plannen voorlegden. Op 11 april 1926 werd tijdens het derde Vlaamsch Economisch Congres het Vlaamsch Economisch Verbond (VEV) opgericht. Gevaert werd aangesteld als voorzitter en werd bijgestaan door ondervoorzitter Jozef Vermeulen, schatbewaarder Jozef Grote en algemeen secretaris Michiel Van Caeneghem. De doelstellingen van het VEV lagen in de lijn van het Vlaamsch Handelsverbond: het ondersteunen van de Vlaamse economische belangen, het uitbreiden van de handel in het volledige Nederlandse taalgebied en de belangenbehartiging van de Vlaamse ondernemers.

De kersverse voorzitter drukte zijn stempel op het jonge VEV. Zowel persoonlijk als via de NV Gevaert Photo-Producten stortte hij aanzienlijke bedragen in een Steunfonds waaruit geput werd voor de werkingsmiddelen en personeelskosten van de organisatie. Hij lette er ook op dat het VEV geen louter Antwerpse aangelegenheid zou worden. Daartoe werden regionale afdelingen opgericht die elk een plaats kregen in de Raad van Beheer. Daarnaast werd de diversiteit van de leden opgevangen in sectoriële organisaties zoals het Vlaamsch Financieel Verbond en de Vlaamse Ingenieursvereniging. Gevaert creëerde door zijn inzet en status binnen en buiten de Vlaamse beweging een draagvlak voor het VEV en maakte van de jonge organisatie een belangrijke gesprekspartner binnen het maatschappelijk middenveld.

Lieven Gevaert, jaren 1930.
[© Agfa-Gevaert N.V. Historisch Archief]

NV Gevaert Photo-Producten werd Gevaert opgevolgd door zijn oudste zoon Jos. Samen met zijn broer Carlo kreeg hij een plaats in de Raad van Beheer van het VEV; de Kortrijkse textielbaron Baldewijn Steverlynck werd de nieuwe voorzitter.

Kort na zijn overlijden ging het archief van Lieven Gevaert in de vlammen op, met uitzondering van een paar losse gehelen, zoals zijn persoonlijke briefwisseling uit de jaren 1920. Deze correspondentie werd bijgehouden door privé-secretaris Jozef Van Huffelen

en later bewaard in het bedrijfsarchief. Andere stukken, vooral foto's, doken op bij Gevaerts dochter Elsa. Ook het persoonsarchief van Van Cauwelaert, beheerd door diens dochter Mia, bevatte archief van de ondernemer. In de loop der jaren kwamen deze stukken terecht bij het Lieven Gevaertarchief.

Het archief Lieven Gevaert

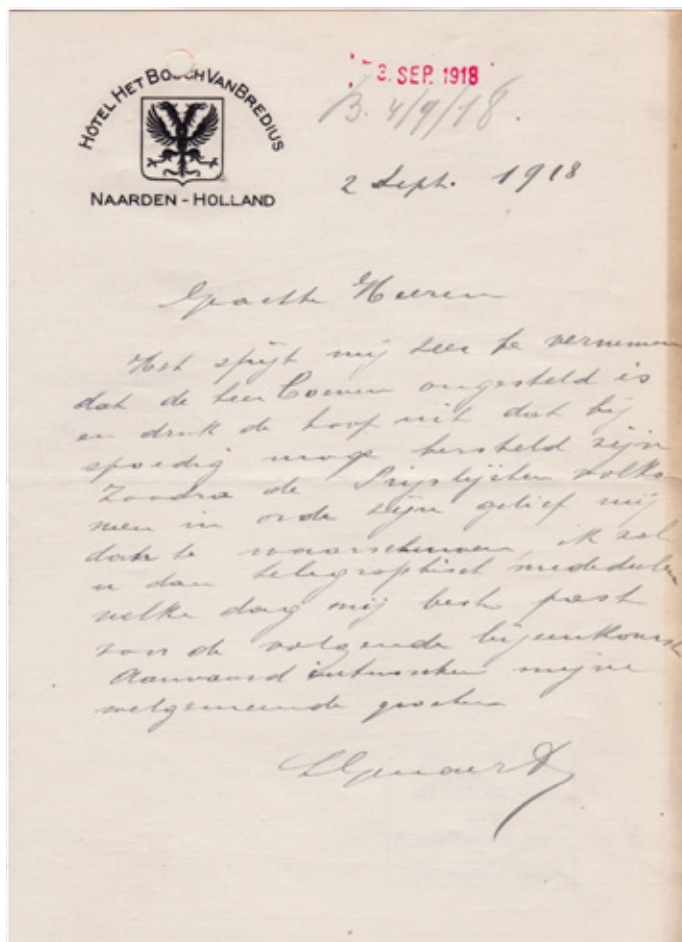
Lieven Gevaert overleed onverwacht op 2 februari 1935. Tijdens een rustkuur in Den Haag – Gevaert had vaak last van oververmoeidheid en overspannen zenuwen en trok daarvoor geregeld naar het buitenland – bezweek hij aan een verzwakt hart. Aan het hoofd van de

Het Lieven Gevaertarchief, officieel het Historisch Archief Agfa-Gevaert, ontstond uit de verzameling 'Gevaertiana' van Gevaert-kaderlid Laurent Roossens die in het begin van de jaren 1960 rond zich een vrijwillig werkc comité had verzameld. Na de organisatie van een tentoonstelling rond 125 jaar fotografie in 1965 groeide de collectie exponentieel aan en werd er een opslagplaats gevonden in het Sterckshof in Deurne, destijds het Provinciaal Museum voor Kunstambachten. De collectie werd in 1984, met het oog op een tentoonstelling rond Lieven Gevaert terug

Rouwstoet bij de begrafenis van Lieven Gevaert. Hendrik Kuijpers en J. Beekmans de Westmeerbeek houden het lijk kleeft vast, 1935. [© Agfa-Gevaert N.V. Historisch Archief]

naar Mortsel overgebracht, meer bepaald naar het landhuis Varenthof dat Agfa-Gevaert net had aangekocht. In 1985 werd formeel het Historisch Archief Agfa-Gevaert opgericht en in het Varenthof gehuisvest. Laurent Roossens bleef tot 2015 de drijvende kracht achter het Lieven Gevaertarchief. Hetzelfde jaar nog besloot Agfa-Gevaert het Varenthof te sluiten. Een herbestemmingstraject van het FOMU, ETWIE, de Provincie Antwerpen en het ADVN resulteerde in een langdurige bruikleen aan het ADVN van de deelcollectie over de persoon Gevaert.

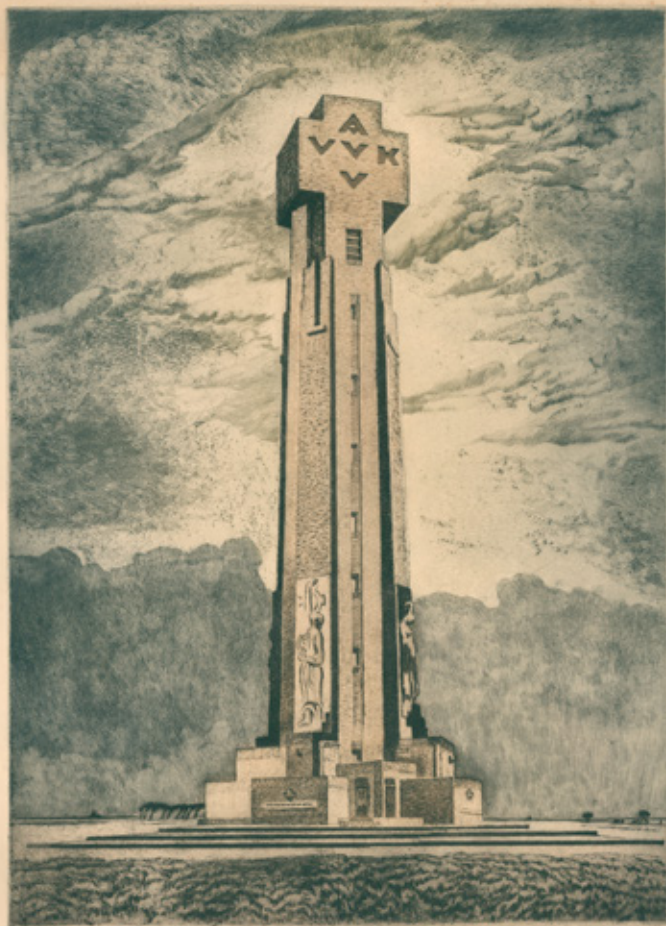
De hal van het Varenthof met de maquette van de fabriek en een reconstructie van het bureau van Lieven Gevaert. [© Guy Voet]

Deze collectie bestaat, behalve uit originele brieven, documenten en foto's, voor een aanzienlijk deel ook uit teksten, knipsels en kopieën die aan het klassemment werden toegevoegd door de medewerkers van het Lieven Gevaertarchief. In de verzameling vinden we onder meer Gevaerts briefwisseling tussen 1923 en 1929, die deels werd geordend op basis van de Vlaamsgezinde organisaties waarin hij actief was of die hij ondersteunde. Ook opmerkelijk is de uitgebreide correspondentie (1918-1929) rond hengelen, één van de favoriete tijdverdrijven van de industrieel. Verder vinden we in de collectie het huldealbum terug dat de medewerkers van Lieven Gevaert & Cie hem in 1913 schonken naar aanleiding van zijn onderscheiding als Ridder in de Kroonorde.

In de komende maanden gaat het ADVN aan de slag met het inventariseren en toegankelijk maken van dit boeiende archief. [tc]

Bronnen bij deze bijdrage: Agfa-Gevaert N.V. Historisch Archief, D001-D037, D151 ; L. Roossens & K. Van Deuren, *Lieven Gevaert 1868-1935*, Mortsel, 1985 ; W. Janssens, *Lieven Gevaert. Momenten uit zijn leven*, Gent, 1994 ; W. Janssens & L. Roossens, *Gevaert, Lieven*, in: *NEVB*, Tielst, 1998, p. 1299-1301 ; L. Meyvis, *Markt en Macht. Het VEV van 1926 tot heden*, Tielst, 2004 ; O. Boehme, *Griep naar de Markt. De sociaal-economische agenda van de Vlaamse Beweging en haar ideologische versplintering tijdens het interbellum*, Leuven, 2008.

Een brief van de naar Nederland gevluchte Lieven Gevaert aan het bestuur van Lieven Gevaert & Cie, 2 september 1918. [© Agfa-Gevaert N.V. Historisch Archief]

24/500 A

J. Severin

Inhoudsoverzicht van WT 2017/2

VOORWOORD

Bruno De Wever, *Hier liggen hun lijken als zaden in 't zand, de middenklasse regeert het land*

BIJDRAGE

Dries Goedertier,
Lodewijk De Raet: *primordiale nationalist of een organische intellectueel van de nieuwe middenklasse?*

BIJDRAGE

Winfried Dolderer,
Der Fläming. Geschiedenis van een Vlaams-Duits verhaal

FORUM

Maarten Van Alstein,
Uitgedaagd door de geschiedenis. De IJzertoren anno 2017.

Ets met afbeelding van de IJzertoren door Juliaan Severin, s.d. [ADVN, IJzerbedevaartarchief, VTC16]

U kunt zich **abonneren** op WT door overschrijving van het abonnementsgeld op rekeningnummer BE80733021529077 [BIC KREDBEBB].

Abonnementsgeld:

- binnenland: 30 euro
 - buitenland: 40 euro
 - steunabonnement: 36 euro
- meer info langs: www.wt.be

ACTIVISTEN VAN DE EERSTE WERELDOORLOG

Gekarikaturiseerd

In 1918 verkocht de Brusselse tekenaar A[iné] Perquy acht spotprenten aan de krant *De Amsterdammer*. De potloodtekeningen waren karikaturen van enkele leden van de Raad van Vlaanderen. De acht activisten werden door de illustrator allen afgebeeld met een Duits militair hoofddeksel. Perquy hekelde het activisme – dat was zonneklaar – en gebruikte een subtiel vorm van spot om zijn standpunt met zijn toeschouwers te delen. Zijn tekeningen bleven niet onopgemerkt, integendeel, ze groeiden in Nederland uit tot een enigszins 'bekende reeks'. Zo werden de prenten verscheidene keren geëxposeerd. Perquy stelde onder meer tentoon in Den Haag (maart 1918) en in Amsterdam (november-december 1918), telkens in gezelschap

van een groepje Belgische kunstenaars. De populariteit van zijn prenten ging in stijgende lijn. Van zijn karikaturen werden reproducties gemaakt die te koop werden aangeboden voor 40 cent. Voor de

"serie postkaarten van den Raad van Vlaanderen in Duitschen dienst" verscheen publiciteit in de kranten *Les Nouvelles*, *L'Echo belge* en *Belgisch Dagblad*. Niet toevallig allemaal Belgische dagbladen die voor de duur van de oorlog verschenen in het neutrale Nederland en het niet zo hoog op hadden met de Vlaamse activisten.

In de potloodreeks van Perquy bemerken we karikaturen van

Telesphorus Vernieuwe, Emiel Ver Hees, Emile Dumon, August Borms, Pieter Tack, Jos Van den Broeck, Jacob

Lambrichts en René De Clercq. Deze keuze was doordacht en hangt nauw samen met de

beginperiode van de

Raad van Vlaanderen.

De Raad was nl. in eerste instantie een geheim

genootschap. Zowel de oprichting in februari 1917 als het aantal leden werden een maand lang doodgezwegen. In

maart bracht de Raad

zijn bestaan aan het

licht met een allereerste openbaar optreden. De Raad stuurde nl. op

3 maart een delegatie naar Berlijn voor onderhandelingsgesprekken

met rijkskanselier Theobald von Bethmann Hollweg, een onderhond

in het teken van de verzuchtingen en verlangens van de Vlaamse

activisten. Bij de Duitse kanselier werd o.m. aangedrongen op een

zelfstandig Vlaanderen. De reis paste zo perfect in de rol van het

nieuwe centraal bestuursorgaan: de activistische politiek sturen en

de samenwerking met de Duitse bezettingsautoriteiten coördineren.

Maar de uitkomst van het gesprek met von Bethmann Hollweg lag

niet in de lijn der verwachtingen. De Duitser bleek niet erg toegeef-

lijk en al helemaal geen voorstander van een soevereine Vlaamse

staat. Het comité van afgevaardigden keerde met bitter weinig con-

crete beloftes huiswaarts. Maar de onderhandelingen deden in het

thuisland heel wat stof opwaaien en veroorzaakten grote ergernis bij

de Belgische clandestiene pers. Ook Perquy droeg zijn steentje bij en

tekende de volledige delegatie in Duits ornaat. De hoofddeksels

varieerden van een Duitse pinhelm tot een kepie met opschrift "Verraad van Vlaanderen".

Verder stond op het hoofd van raadslid Vernieuwe de tschapka, een helm van Poolse oorsprong, en werd Borms getooid met een kolbak of een zwarte bonten Huzarenmuts, die oorspronkelijk werd gedragen door Hongaarse ruiters. De voorzitter Pieter Tack kreeg dan weer een helm met pluimen die destijds gedragen werd door militairen met een hogere legerrang.

De Raad van Vlaanderen werd vanwege zijn functie en rol tijdens zijn kortstondig bestaan voortdurend op de korrel genomen door de publieke opinie. Het bestuursorgaan met nepstatuut dat niet zelfstandig mocht functioneren, kon maar op weinig sympathie rekenen bij de bevolking. Ook intern had de Raad met heel wat moeilijkheden af te rekenen. Door de allesoverheersende rol van de bezetter kregen de raadsleden zo goed als geen bevoegdheden of beslissingsrecht. Bovendien lagen hun ambities erg uit elkaar. Zo werd een onafhankelijk Vlaanderen niet door iedereen als een prioriteit beschouwd. Dit alles leidde na verloop van tijd tot een sfeer van wantrouwen tussen de raadsleden en het Duitse Rijk. Teleurstelling, onrust en chaos zorgden ervoor dat het geen succesverhaal werd. Op 22 december 1917, tijdens een crisisvergadering, werd een tweede, nieuwere versie van de Raad van Vlaanderen opgericht. Het oude bestuur werd vervangen door een bureau en een Commissie van Gevolmachtigden. Ook de tweede Raad zou niet slagen in zijn opzet: want ook hier ontbrak

het aan geloofwaardigheid. Toen Borms de politieke zelfstandigheid van Vlaanderen uitriep, werd dit door het publiek allesbehalve *au sérieux* genomen. [56]

Bronnen bij deze bijdrage: www.nieuwsvandegrooteoorlog.be ; H. D. Mommaerts & P. van Hees, *Raad van Vlaanderen (1917-1918)*, in: *NEVB*, Tielt, 1998, pp. 2523-2527 ; D. Vanacker, *Het aktivistisch avontuur*, Gent, 1991.

Perquy tekende de zevenkoppige delegatie die in maart 1917 naar Berlijn afreisde om te ijveren voor zelfbestuur. [ADV, VPR1716]

Een selectie uit de recente aanwinsten

Boeken en brochures over Tsjechoslowakije.

[BE ADVN AC0 COLLECTIE ADVN]

Foto's over de Tweede Wereldoorlog en de repressie, het Taal Aktie Komitee (TAK) en de Volksunie (VU), met drie leeuwenvlaggen. Ook boeken en periodieken over de Vlaamse beweging.

[BE ADVN AC56 ARCHIEF ALOÏS H. GOYVAERTS]

Werkingsarchief (1949-2015).

[BE ADVN AC102 ARCHIEF BEDEVAART NAAR DE GRAVEN VAN DE IJZER]

Boekhoudkundige stukken (2006-2010).

[BE ADVN AC107 ARCHIEF ALGEMEEN NEDERLANDS VERBOND (ANV)]

Documentatie over Nieuw-Vlaamse Alliantie (N-VA), Vlaams Belang (VB) en andere Vlaams-nationale organisaties vnl. in Bree en Maaseik. Met boeken en periodieken over de Vlaamse beweging.

[BE ADVN AC135 ARCHIEF WILFRIED ROSIERS]

Briefwisseling en teksten van Marcel Brauns (1945-1985).

[BE ADVN AC278 ARCHIEF MARCEL BRAUNS]

Documentatie over N-VA, Verbond VOS en andere Vlaams-nationale organisaties zowel nationaal als in Sint-Niklaas. Met boeken, periodieken en audiovisuele stukken.

[BE ADVN AC295 ARCHIEF JOZEF DE COCK]

Foto's van de activiteiten van het Sint-Arnoutvendel.

[BE ADVN AC323 ARCHIEF SINT-ARNOUTVENDEL]

Dossier (1959-1960) inzake Vlaamse Aktie en stukken (1977-1978) over de Vlaamse Volkspartij (VVP), met documentatie, audiovisuele stukken, boeken en periodieken over de Vlaamse beweging.

[BE ADVN AC345 ARCHIEF HERMAN VAN HOVE]

Stukken (1915-1918) over de Vlaamse Hogeschool Gent en het activisme, met foto's, boeken en periodieken.

[BE ADVN AC412 ARCHIEF GILBERT DEVRIENDT]

Uniformhemden en foto's van de activiteiten van het ADJV.

[BE ADVN AC454 ARCHIEF ALGEMEEN DIETS JEUGDVERBOND (ADJV)]

Werkingsarchief (1970-2013).

[BE ADVN AC478 ARCHIEF VERBOND VAN HET VLAAMS OVERHEIDSPERSONEEL (VVO)]

Werkingsarchief (1961-2000) met briefwisseling en Mededelingen (1960-1963) van de

Dietse Meisjesbond (DMB) 'Ik Dien' en een collectie vlaggen van diverse BF-schaarafdelingen.

[BE ADVN AC495 ARCHIEF BLAUWVOETFEDERATIE (BF)]

Dossiers inzake Nekka-Nacht en wedstrijden (1994-2006).

[BE ADVN AC528 ARCHIEF ALGEMEEN NEDERLANDS ZANGVERBOND (ANZ)]

Celbrieven van Wim Verhulst met foto's.

[BE ADVN AC554 ARCHIEF VERHULST-LATOMME]

Affiches.

[BE ADVN AC558 ARCHIEF KATHOLIEK VLAAMS HOOGSTUDENTENVERBOND-ANTWERPEN (KVHV-ANTWERPEN)]

Bas-reliëf van Guido Gezelle van de hand van Leonard De Visch.

[BE ADVN AC618 ARCHIEF RENÉ GASPAR]

Werkingsarchief (2002-2010).

[BE ADVN AC742 ARCHIEF VERBOND VAN VLAAMSE OUDSTRIJDERS (VEBOND VOS) AFDELING MERELBEKE]

Werkingsarchief (2012-2015).

[BE ADVN AC772 ARCHIEF KOOR & STEM]

Boeken en periodieken vnl. over de Tweede Wereldoorlog, het nationaalsocialisme en de collaboratie.

[BE ADVN AC791 ARCHIEF GILBERT GHISTELINCK]

Werkingsarchief (1945-2011), waaronder het redactiearchief van Wachtpost, met een omvangrijke collectie foto's en necrologia.

Het onderzoeksarchief van Dries Timmermans over zijn publicaties *De Fabriekswacht: Vlamingen in die Luftwaffe en Bij de Vlaamse luchtafweer: een Vlaamse jongen van 18 diende bij de Duitse Luftwaffe: 1942-1945*. Daarnaast bevat het archief ook stukken over Christiaan Turcksin en de historiek van de Oud-leden Vlaamse Fabriekswacht - Wachtribrigade - JongerenKorps - Flak.

[BE ADVN AC798 ARCHIEF VRIENDENKRING OUD-LEDEN VL. F.W. - W.B. - J.K. - FLAK]

Stukken (1970-1972) over het comité De 15 van Abbeville.

[BE ADVN AC1022 ARCHIEF JOS JANSSENS]

Werkingsarchief (1987-2014).

[BE ADVN AC1012 ARCHIEF AMEDEE VERBRUGGENKRING (AVK) AFDELING BELSELE]

Dossiers inzake Jan Fauré als arrondisse-

mentscommissaris in Veurne-Diksmuide, naast dagboeknotities en het repressiedossier van de vormer (1940-1960). Met audiovisuele stukken, boeken en periodieken.

[BE ADVN AC1028 ARCHIEF ANDRÉ FAURÉ]

Onderzoeksarchief van Constant Matheeußen over zijn

publicatie *Honderd jaar Vlaams Pleitgenootschap bij de balie te*

Brussel 1891-1991: een verhaal van Vlamingen in hun hoofdstad met foto's.

[BE ADVN AC1036 ARCHIEF CONSTANT MATHEEUSEN]

Stukken (1945-2015) over de politieke activiteiten van Wilfried Aers binnen de VU en het VB. Het archief bevat ook stukken over de

Vlaams-nationale jeugdbeweging en documenten van Vlaams-nationale organisaties waarbinnen de vormer een bestuursfunctie opnam (o.m. Broederband Gent-Eeklo, IJzerbedevaartwerkgroep De Pinte, IJzerwake, Nationalistisch Verbond voor Vlaamse Oudstrijders (NVOS) De Pinte, Were Di, Aktiekomitee Vlaanderen Ons Vaderland en Aktiekomitee Geen Talentelling Gent). Met audiovisuele stukken, boeken en periodieken.

[BE ADVN AC1038 ARCHIEF WILFRIED AERS]

Dossiers over de economische collaboratie in Verviers en Charleroi, 1945.

[BE ADVN AC1039 ARCHIEF MAURICE GEORGES]

Briefwisseling en ledenlijsten van de Dietse Meisjesbond 'Ik Dien' en de werking van de Kerlinnekensbonden (1955-1962), met periodieken *Gudrun* en *Hoio*.

[BE ADVN AC1040 ARCHIEF HEDWIGE WOUTERS]

Werkingsarchief (1980-2010) van het Documentatiecentrum voor de Nederlands-Vlaamse samenwerking.

[BE ADVN AC1046 ARCHIEF ALGEMEEN-NEDERLANDS CONGRES (ANC)]

[Sommige archieven bevinden zich nog in de verwerkingsfase en zijn niet onmiddellijk raadpleegbaar] [RV]

COLLECTIE AGFA-GEVAERT

Op dinsdag 30 mei vond in het Fotomuseum (FOMU) Antwerpen de studienamiddag *Waarderen en herbestemmen in de praktijk* plaats. Op het programma stond de herbestemming van de historische collectie van Agfa-Gevaert centraal. De partners van dit traject, dat anderhalf jaar in beslag nam, wilden hun ervaringen delen met de erfgoedsector. Aanleiding van het traject was de beslissing van Agfa-Gevaert om de deuren van het Varenthof, waar de collectie zich al sinds 1988 bevond, te sluiten. De provincie Antwerpen engageerde zich in 2015 om de verantwoordelijkheid voor de collectie op te nemen. Er werd een waarderings- en herbestemmingstraject opgestart, met als ambitie dit unieke industrieel erfgoed in de beste omstandigheden te behouden, te beheren en te ontsluiten. Het FOMU en de

provincie Antwerpen bundelden hiervoor de krachten met ADVN, ETWIE (het expertisecentrum voor het technisch, wetenschappelijk en industrieel erfgoed) en Agfa NV. Als leidraad werd de waarderingsmethode *Op de museale weegschaal* gehanteerd. Heel wat experts werden bij het waarderingsproces betrokken. Na een korte voorstelling van de resultaten van het waarderings- en herbestemmingstraject werd aansluitend een panelgesprek gehouden over waarden en herbestemmen in de praktijk. Het rapport over de waardering en herbestemming van de collectie Agfa-Gevaert werd in een mooie brochure gegoten die tijdens de studienamiddag aan de deelnemers werd bezorgd. Geïnteresseerden kunnen zolang de voorraad strekt een exemplaar aanvragen langs: marleen.deridder@advn.be. [RED]

SOLDATENGRAVEN, HELDENHULDE EN DE GROOTE OORLOG

De fototentoonstelling *Soldaten-graven, heldenhulde en de Groote Oorlog* staat van 22 juni tot 16 juli opgesteld in de Keunekapel in Koksijde. U kan er de foto's van beeldend kunstenaar Sam Vanoverschelde, achterkleinzoon van Joe English, gaan bekijken. De tentoonstelling is een uitloper van het gelijknamige boek en herdenkingsproject onder leiding van Frank Seberechts. Wil u graag meer weten over ontlending van de fototentoonstelling en de voorwaarden

hieromtrent, neem dan contact op met het ADVN langs: publiekswerking@advn.be. [RED]

REDACTIONELE RECHTZETTING

In het vorig nummer van de *ADVN-Medelingen* (55) werd op p. 11 onterecht Jan te Winkel (1847-1927) aangeduid als de persoon die samen met Matthias de Vries de spellingsregels uitwerkte. Het was immers Lamert Allard te Winkel (1809-1868), de Nederlandse taalkundige en lexicograaf, die samenwerkte met de Vries en mederedacteur werd van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. De foto op p. 10 is eveneens onjuist. Overigens Jan en Lamert te Winkel zijn geen familie van elkaar, het is louter toeval dat beide heren met dezelfde achternaam actief waren als taalgeleerden. [RED]

OPEN MONUMENTENDAG

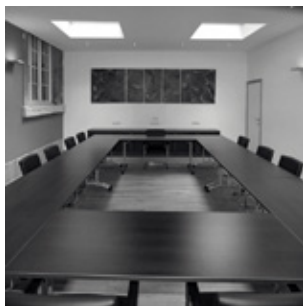
Sinds 1996 is het ADVN gevestigd in het schoolgebouw aan de Lange Leemstraat. De in 1879 ontworpen 'Middelbare School voor Meisjes' behoort tot één van de belangrijkste bewaarde schoolgebouwen die stadsarchitect Pieter Dens in Antwerpen creëerde. Het gebouwencomplex werd door de Vlaamse Overheid opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed. Wilt u graag een kijkje nemen achter de gevel en meer te weten komen over de geschiedenis van deze school? Bezoek ons op zondag 10 september tijdens de Open Monumentendag,

van 10 tot 17u. Die dag opent het ADVN zijn deuren voor vrij bezoek, gegidste rondleidingen en biedt het een familieparcours voor het hele gezin. Graag meer weten? Neem contact op met publiekswerking@advn.be of houd onze website in het oog. [RED]

LEREN ARCHIVEREN

Verenigingsarchieven zijn een waardevolle getuigenis van wat er reilt en zeilt in een lokale gemeenschap. Maar ze zijn ook kwetsbaar. *Leren archiveren* is een nieuwe brochure, boordevol praktische tips om verenigingsarchief goed te bewaren. Het richt zich niet enkel tot erfgoedverenigingen, maar evengoed tot socioculturele verenigingen, sportclubs of jeugdbewegingen. De brochure is een initiatief van de erfgoedcellen Land van Dendermonde, Viersprong, Leie Schelde en Archiefbank Vlaanderen. U kunt de brochure digitaal raadplegen of gratis verkrijgen bij de erfgoedcellen: info@4sprong.be, info@egclandvandendermonde.be of info@egcleieschelde.be. [RED]

ADV N

ARCHIEF & ONDERZOEKSCENTRUM

Lange Leemstraat 26 2018 Antwerpen

[T] +32 [0]3-225 18 37

[E] info@advn.be

[W] www.advn.be